

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linn Bjerkborn

Om möjligheten att köpa sig fri
En analys av konflikten mellan Europakonventionen och svensk processrätt

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin: Ht 2023

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Avgränsningar.....	6
1.4 Metod och material	7
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Disposition	8
2 UTGÅNGSPUNKTER I EUROPAKONVENTIONEN.....	10
2.1 Generella utgångspunkter	10
2.2 Rätten till ett effektivt rättsmedel	11
3 UTGÅNGSPUNKTER I SVENSK PROCESSRÄTT.....	14
3.1 Dispositionsprincipen	14
3.2 Talan samt ändring av talan	15
3.3 Medgivande	16
4 NUVARANDE RÄTTSLÄGE.....	18
4.1 Flygbolagets medgivande	18
4.2 Olivia mot Region Skåne	19
5 ANALYS.....	21
5.1 Nuvarande lagstiftning.....	21
5.2 Aktuella rättsfall	22
6 SLUTSATS.....	26
KÄLLFÖRTECKNING	28

Summary

Human rights are fundamental rights that every individual should be guaranteed. This is ensured by, among other things, the European Convention. In Sweden, not only has the European Convention been ratified, but it has also been adopted as law.

Sometimes conflicts arise between legal rules in the application of the law. This essay aims to analyze the conflict between art. 13 of the European Convention and Swedish procedural law, specifically the rules regarding confession in dispositive disputes. The interests that collide are the right for a person who claims that a violation has occurred to have their case tried before an effective legal remedy and the principle of disposition, which is a fundamental element in Swedish procedural law.

The analysis of this conflict has been made based on a case that was recently handled in the Kristianstad district court, “Olivia vs. Region Skåne.”¹ The court concluded that one should refrain from applying procedural rules and give priority to the European Convention, with reference to “Flygbolagets medgivande”² and the European Convention as *lex superior*.

The essay demonstrates that precedents such as “Flygbolagets medgivande” and “Olivia vs. Region Skåne” significantly interfere with the principle of disposition. It is unclear what consequences this will have for Swedish procedural law, but it is certain that a thorough analysis of the legal situation is needed.

Regarding “Olivia vs. Region Skåne”, the conclusion is that it should not be the defendant who bears the consequences in this case. If it were essential for Olivia to have a substantive review, she could have achieved this through a different procedure and thus she has gained access to an effective legal remedy.

¹ Se Kristianstad Tingsrätt T 132-23.

² Se NJA 2021 s. 1093.

Sammanfattning

Mänskliga rättigheter är grundläggande rättigheter som varje enskild ska tillförsäkras. Detta görs genom bl.a. Europakonventionen. I Sverige har man inte bara ratificerat Europakonventionen utan även antagit konventionen som lag.

Ibland uppstår det dock konflikt mellan lagregler vid rättstillämpning. Denna uppsats avsett att analysera konflikten mellan art. 13 i Europakonventionen och svenska processrättsliga regler, mer specifikt reglerna om medgivande i dispositiva tvistemål. De intressen som kolliderar är rättigheten för den som påstår att en överträdelse har skett att få sin sak prövad (inför ett effektivt rättsmedel) och dispositionsprincipen som är en grundläggande beståndsdel i svensk processrätt.

Analysen av denna konflikt har gjorts med utgångspunkt i ett mål som nyligen hanterats i Kristianstad tingsrätt.³ Domstolen hade att avgöra om man ansåg att käranden hade rätt till prövning eller om man skulle meddela dom med anledning av svarandens medgivanden. Domstolens slutsats blev att man skulle avstå från att tillämpa de svenska processreglerna och ge företräde till Europakonventionen, med hänvisning till ”Flygbolagets medgivande”⁴ och Europakonventionen som *lex superior*.

Uppsatsen visar att praxis så som ”Flygbolagets medgivande” och ”Olivia mot Region Skåne” gör stora ingrepp i den svenska dispositionsprincipen. Det är oklart vilka konsekvenser det kommer få för svensk processrätt och slutsatsen är att det behövs en grundlig analys av rättsläget. Analysen bör göras på lagstiftningsnivå.

Vad gäller ”Olivia mot Region Skåne” är uppsatsens slutsats att det bör inte vara svaranden som ska ta konsekvenserna med anledning av lagkonflikten i målet. Om det viktiga för Olivia var att få till stånd en sakprövning hade hon

³ Se ”Olivia mot Region Skåne”, Kristianstad Tingsrätt T 132-23.

⁴ Se NJA 2021 s. 1093.

kunnat åstadkomma detta genom en annan processföring och därmed är uppsatsens slutsats att hon fått tillgång till ett effektivt rättsmedel.

Förkortningar

DO	Diskrimineringsombudsmannen
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
EUD	Europeiska unionens domstol, EU-domstolen
”Flygbolagets medgivande”	NJA 2012 s. 1093
HD	Högsta domstolen
IVO	Inspektionen för vård och omsorg
LÖF	Landstingens Ömsesidiga Försäkringsbolag
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
”Olivia mot Region Skåne”	Kristianstad Tingsrätt T 132-23
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
SOU	Statens Offentliga Utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Denna uppsats grundas på ett mål som drivs av Centrum för rättvisa.⁵ Målet rör en kvinna, Olivia, som anser sig blivit utsatt för en rättighetsöverträdelse i samband med sin förlossning. Olivia har sökt upprättelse via Inspektionen för vård och omsorg (IVO) och Landstingens Ömsesidiga Försäkringsbolag (LÖF), vilka framför kritik avseende vårdgivarens, Region Skåne, hantering i fallet. Olivia anser sig dock ha en rätt till prövning av sakfrågan, något som varken erhållits av IVO eller LÖF. Olivia har därefter väckt en skadeståndstalan mot vårdgivaren. Region Skåne medger skadeståndsanspråket men är tydlig med att man inte medger påståendet om överträdelse. Tingsrätten meddelar att man avser att meddela dom med anledning av medgivandet, något som Olivia motsätter sig med hänvisning till rätten till ett effektivt rättsmedel enligt Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (Europakonventionen). Region Skåne å sin sida anser att tingsrätten är bunden av processuella regler i rättegångsbalken (RB) som stadgar att domstolen ska avgöra målet utan huvudförhandling med anledning av medgivandet. Tingsrätten kommer till slutsatsen att Europakonventions företrädare gör att domstolen ska avstå från att tillämpa regler avseende medgivande och beslutar att målets handläggning ska fortsätta för prövning i sakfrågan. Region Skåne har därefter överklagat tingsrättens beslut till hovrätten, vilken fastställde tingsrättens beslut.⁶

I målet uppstår en konflikt mellan rätten till ett effektivt rättsmedel enligt Europakonventionen och svenska processrättsliga regler. Har en part i ett dispositivt tvistemål alltid rätt att få sakfrågan prövad, eller ska det genom medgivande finnas en möjlighet att köpa sig fri? Det är denna konflikt som uppsatsen avser att behandla mer ingående.

⁵ Se Kristianstad Tingsrätt, T 132-23.

⁶ Se Hovrätten över Skåne och Blekinge, beslut den 20 december 2023 i mål Ö 4017-23.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsen syftar till att analysera den uppkomna konflikten mellan Europakonventionens rätt till ett effektivt rättsmedel och svenska processrättsliga regler. Närmare bestämt parternas dispositionsrätt i tvistemål, att vid ett medgivande får domstolen avkunna dom utan huvudförhandling. Genom att utgå från målet, "Olivia mot Region Skåne", analyseras konsekvenserna av domstolens beslut. Uppsatsen syftar till att beskriva hur rättsordningen hanterar denna konflikt och frågeställningen för uppsatsen är följande:

- Hur hanteras en konflikt mellan art. 13 i Europakonventionen och svenska processrättsliga regler så som att mål ska avgöras utan huvudförhandling i och med ett medgivande enligt rättegångsbalken?
- Bör det ske en förändring avseende det svenska regelverket och hur skulle detta eventuellt se ut?

1.3 Avgränsningar

Mänskliga rättigheter verkar idag på flera olika plan. Att behandla alla de sätt som mänskliga rättigheter påverkar vår rättsordning är alltför omfattande för denna uppsats. Uppsatsen avser därför att behandla det regionala skydd⁷ som Europakonventionen ger. Rätten till effektivt rättsmedel regleras även på andra sätt, exempelvis genom EU-rätt. Att belysa mänskliga rättigheter på ett europarättsligt plan väcker frågeställningar på ett mer konstitutionellt plan, vilket inte ryms inom denna uppsats. Uppsatsen avser att endast behandla den nationella konflikt som uppstår i och med att Europakonventionen gäller som svensk lag. Vad gäller omfattningen av art. 13 Europakonvention så kommer uppsatsen inte att behandla frågan om vad som utgör ett effektivt rättsmedel i fråga om vilken instans som är adekvat.

Den svenska processrätten bygger på flera grundläggande principer, jag har valt att avgränsa till att belysa dispositionsprincipen, vilken jag anser är den

⁷ Se Fisher (2023) s. 42 ff.

grundläggande princip som påverkas allra mest i den för uppsatsen aktuella lagkonflikten.

Inom rättsvetenskapen har det diskuterats om lagrummet avseende medgivande är fakultativt eller obligatoriskt.⁸ Denna frågeställning är inte fokus för uppsatsen och denna framställning utgår från att domstolen är bunden av svarandens inställning.

Uppsatsen kommer att beröra ett avgörande från HD, ”Flygbolagets medgivande”⁹. Analys av detta mål har gjorts i tidigare uppsatser och artiklar och kommer därför inte att analyseras ingående. För att läsaren av denna uppsats ska erhålla en lämplig kontext kommer bakgrund och avgörande delar i HD:s avgörande i korta drag att beskrivas.

Vad gäller ”Olivia mot Region Skåne” kommer detta mål inte heller att analyseras i detalj. Uppsatsen avser endast att behandla lagkonflikten i målet och inte någon annan rättslig fråga som målet berör. I målet anför käranden att man inte ska tolka s.k. orena medgivanden som bindande. Jag avser inte att analysera detta argument utan utgår från att ett medgivande är bindande.¹⁰

1.4 Metod och material

För att kunna besvara uppsatsens frågeställning har uppsatsen inletts med redogörelse av gällande rätt genom användandet av rättsdogmatisk metod. Metoden har gått ut på att med hjälp av de klassiska rättskällorna så som lagstiftning, rättspraxis och doktrin beskriva innehållet i gällande rätt.¹¹ I anslutning till uppsatsens deskriptiva del har följt en mer rättsanalytisk del. Denna metod har varit mer fri än den rättsdogmatiska genom att metoden inte är lika bunden vid läror som så rättskällelära och juridisk metod.¹² Avslutningsvis har en rättspolitisk argumentation tillämpats i syfte att belysa ett eventuellt behov av förändring av gällande rätt. Det har varit nödvändigt för uppsatsen att tillämpa

⁸ Jfr Lindell (1988) s. 54 och Olivekrona s. 183 f.

⁹ Se NJA 2021 s. 1093.

¹⁰ Se bl.a. Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 64.

¹¹ Se Nääv, Zamboni (2018), s. 29 ff.

¹² Se Sandgren (2018) s. 48 ff.

olika metoder, dels har det gjort mig uppmärksam på hur jag ska förhålla mig i mitt arbetssätt och dels har det gett uppsatsen en stringent röd tråd.

Uppsatsen använder en tingsrättsdom för att illustrera konflikten, domen används dock inte som rättskälla enligt den rättsdogmatiska metoden. Det material som i övrigt legat till grund för uppsatsens inledande del har primärt varit rättskällor så som Europakonventionen och RB i kombination med förarbeten och praxis. De förarbeten som varit tillämpliga har rört svensk lagstiftning. Vad gäller praxis har både praxis från Europakonventionen och svensk praxis använts. Vetenskaplig litteratur har tillämpats i större omfattning i den analytiska och rättspolitiska delen av uppsatsen. Den doktrin som använts har varit material som presenterats av författare med lång erfarenhet inom rättsvetenskapen.

1.5 Forskningsläge

Inom loppet av ett par år har samma lagkonflikt uppstått vid ett flertal domstolsärenden. ”Flygbolagets medgivande” kom under 2021 och under 2022 trädde en ny bestämmelse i kraft avseende rätt till ersättning för skada som uppkommit till följd av Europakonventionen.¹³ Och nu senast ”Olivia mot Region Skåne”. Framför allt ”Flygbolagets medgivande” har kommit att ge mer fokus åt hur överträdelser bör hanteras processrättsligt. I doktrin har åsikter framkommit avseende behovet av genomlysning av rättsläget med anledning den senaste tidens praxis och det ingrepp som detta leder till i den svenska processrätten. Enligt min mening finns det därför all anledning att bedriva forskning avseende vilka konsekvenser nuvarande rättsläge kan tänkas få för den svenska processrätten samt hur frågan bör hanteras framöver.

1.6 Disposition

Uppsatsen har disponerats genom att inledningsvis redogöra för de två motstående lagreglerna, vilka är orsaken till den lagkonflikt som avses att analyseras. Uppsatsens huvudavsnitt inleds därför med beskrivning av respektive

¹³ Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) SFS 2022:1368.

lagregel. Detta åsyftar att ge läsaren en kontext för hur lagreglerna verkar. Efter redogörelsen avseende rätten till rättsmedel och möjligheten till medgivande följer en analys av den situation som uppstår när dessa två intressen ställs mot varandra. Detta innefattar en redogörelse med exempel på rättsfall där frågan behandlats. Efter att inledningsvis ha redogjort för de olika intressena samt hur rättstillämpningen hittills hanterat frågan avser jag att avslutningsvis diskutera hanteringen från rättstillämpningens sida och vilka följder detta kan tänkas få för svensk rättstillämpning. Och på detta sätt även kunna besvara den andra frågeställningen, om det bör ske en förändring avseende nuvarande regelverk och hur detta eventuellt skulle se ut?

2 Utgångspunkter i Europakonventionen

2.1 Generella utgångspunkter

Mänskliga rättigheter utgör grundläggande rättigheter som varje individ anses kunna hävda gentemot det allmänna. Idag vilar dessa rättigheter på folkrättslig grund genom bland annat Europakonventionen, och gäller för både enskilda och juridiska personer.¹⁴

Sverige ratificerade Europakonventionen år 1952. År 1995 instiftades att Europakonventionen ska gälla som lag i Sverige. Samma år infördes en föreskrift i regeringsformens fri- och rättighetskapitel¹⁵, av vilken det framgår att inga lagföreskrifter eller andra föreskrifter får meddelas i strid med Europakonventionen. Av regeringsformen framgår det dessutom att domstolarna inte får tillämpa föreskrifter i strid med en föreskrift av högre rang (*lex superior*).¹⁶

Europakonventionen kan således få betydelse i två rättsligt sett skilda hänseenden, dels som ett folkrättsligt instrument och dels som vanlig lag. I svensk domstol är det primärt konventionen som svensk lag som får betydelse vid bedömningen av om staten har respekterat enskildas rättigheter enligt konventionen. Det ankommer därmed på domstolen att göra sin egen bedömning av artiklarnas innebörd.¹⁷ Förhållningssättet innebär att svensk lag kan ge enskilda mer långtgående rättigheter än vad som följer av konventionen och Europadomstolens praxis och med tiden kan Europadomstolens praxis komma att få mindre betydelse för svensk rättsutveckling. Det åligger Högsta domstolen att övervaka att de allmänna domstolarna håller sig inom konventionens gränser.¹⁸ Vid bedömningen av konventionskränkningar och rätten till ett effektivt rättsmedel tillämpas konventionen som svensk lag.

¹⁴ Se Fisher (2023), s. 13.

¹⁵ Se 2 kap. 19 § regeringsformen.

¹⁶ Se 11 kap. 14 § regeringsformen.

¹⁷ Se NJA 2012 s. 1038 punkt 15.

¹⁸ Se NJA 2012 s. 1038 punkt 15.

Europadomstolen är den internationella domstol som hanterar klagomål mot de stater som tillträtt Europakonventionen. Domstolen överprövar inte nationella mål i sin helhet utan uppgiften är att kontrollera att konventionens krav har tillgodosetts. Enligt subsidiaritetsprincipen är det i första hand medlemsstaterna som ska hantera påståenden om rättighetsöverträdelser. Först när alla inhemska rättsmedel är uttömda kan påståenden prövas i Europadomstolen.¹⁹ Kännedomen om och förståelsen för nationella eller lokala tankesätt, vanor och intressen är viktiga för utgången i ett visst mål. Därför har man ansett att de nationella domstolarna har bättre förutsättningar för att göra dessa bedömningar. Detta brukar uttryckas med att de nationella domstolarna har viss bedömningsmarginal.²⁰ Omfattningen av denna marginal varierar beroende på vilken rättighet som avses och i vilket sammanhang den åberopas.²¹ På så sätt är nationell rätt genom till exempel allmänna rättsprinciper bestämmande för rättsmedelssystemet. Nationell rätt kan med andra ord påverka bedömningen av ett effektivt rättsmedel.²² Så länge det inte finns en någorlunda sammanhållen uppfattning bland konventionsstaterna i en viss fråga, anses staterna ha en bredare bedömningsmarginal samt att konventionen bör tolkas i ljuset av samhällsutvecklingen.²³

2.2 Rätten till ett effektivt rättsmedel

Den artikel i Europakonventionen som är fokus för denna uppsats är rätten till ett effektivt rättsmedel på nationell nivå.²⁴ Artikeln anger att var och en som omfattas av konventionen och vars fri- och rättigheter enligt konventionen ska ha kränkts, ska ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet. Ett effektivt rättsmedel innebär att det ska finnas en nationell rättslig instans som prövar ett påstående om konventionskränkning och samma instans ska vara behörig att besluta om lämplig upprättelse.²⁵ Rätten

¹⁹ Se artikel 35.1 Europakonventionen.

²⁰ Se t. ex. *Handyside mot Storbritannien*, no. 5493/72, 7 december 1976 § 48, *Margin of appreciation*.

²¹ Se *Ilhan mot Turkiet (GC)*, 27 juni 2000, no. 22277/93, §97 och *Kudla mot Polen*, no. 30210/96, §151.

²² Se NJA 2012 s. 1038 punkt 16.

²³ Se SOU 2010:87 s. 146.

²⁴ Se artikel 13 Europakonventionen.

²⁵ Se Danelius m. fl. (2023) s. 655.

till effektivt rättsmedel är ingen självständig rättighet utan måste läsas tillsammans med andra artiklar i konventionen.²⁶ Det som stadgas i rätten till ett effektivt rättsmedel kan sägas vara ett uttryck för subsidiaritetsprincipen.²⁷ Rättigheten sträcker sig till de fall där käranden på rimliga grunder kan påstå en konventionsöverträdelse.²⁸ Europadomstolen har inte förtydligat vad som ska förstås med rimliga grunder utan framhåller att detta måste bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet och karaktären av den rättsliga frågan i målet.²⁹

Europadomstolen har angett principer för bedömning av ett effektivt rättsmedel. I svenska förarbeten har det tolkats som att rättsmedlet ska vara tillgängligt och praktiskt möjligt för den enskilde att använda och erbjuda reella möjligheter till prövning av den aktuella frågan. Rättsmedlet ska vara ägnat att leda till rättelse och ge rimliga utsikter till framgång. Ett rättsmedel måste alltså inte garantera framgång för att det ska betraktas som effektivt. Det prövande organets befogenheter och de rättssäkerhetsgarantier som gäller vid förfarandet inför det prövande organet ska vidare vara tillräckliga. Något krav på att prövningen måste ske av en domstol finns inte. Administrativa rättsmedel kan alltså vara tillräckliga för att uppfylla konventionens krav. Prövningen ska leda till beslut i rimlig tid och beslutet ska fattas medan det fortfarande kan få praktisk effekt. Slutligen måste det beslut som prövningen mynnar ut i vara verkställbart.³⁰

Europadomstolen har uttalat att staterna åtnjuter en viss bedömningsmarginal när det gäller att uppfylla kraven enligt artikel 13 i konventionen.³¹ Bedöm-

²⁶ Se Fisher (2023) s. 71 f. Jfr ”Olivia mot Region Skåne”, påståendet rör överträdelse av art. 8 i Europakonventionen, dvs. rätt till skydd för privat- och familjeliv.

²⁷ Se SOU 2010:87, s. 155.

²⁸ Se Silver m.fl. mot Storbritannien, no. 5947/72, 25 mars 1983, §113.

²⁹ Se Danelius (2023), s. 655.

³⁰ Se Prop. 2017/18:7, s. 17.

³¹ Se Halford mot Storbritannien, no. 20605/92, 25 juni 1997, §64 och Rotaru mot Rumänien, no. 28341/95, 4 maj 2000, §67.

ningsmarginalen omfattar även frågan om vilka typer av rättsmedel konventionsstaterna väljer att använda liksom tillvägagångssättet för att tillhandahålla avhjälpande eller lindring i övrigt.³²

Av svenska förarbeten framgår att ett rättsmedel bara kan anses effektivt om det medger en tillfredställande prövning av om det faktiska innehållet i en konventionsrättighet har kränkts.³³ Av svensk rättspraxis framgår att kärnan till ett effektivt rättsmedel är möjligheten att få ett påstående om konventionsbrott prövat inför en nationell myndighet och där tillhörande möjligheten att få en överträdelse konstaterad. Det måste med andra ord göras en tillfredställande prövning av om det faktiska innehållet i en konventionsrättighet har överträtts.³⁴

³² Jfr Kaya mot Turkiet, no. 22729/93, 19 februari 1998, §106 och Kudla mot Polen, no. 30210/96, §154.

³³ Se SOU 2010:87, s. 163.

³⁴ Se Prop. 2017/18:7, s. 18.

3 Utgångspunkter i svensk processrätt

3.1 Dispositionsprincipen

En grundpelare i svensk processrätt är dispositionsprincipen. Vilken innebär att det är parterna som styr processen, såväl utanför som i domstol. Principen kommer till uttryck genom bl.a. att domstolen får inte döma över annat eller mer än vad parterna har yrkat samt att dom får inte grundas på omständigheter som part inte har åberopat som grund för sin talan.³⁵ Det är parterna som sätter ramen för tvisten och avgränsar vad man anser att domstolen ska besluta om.³⁶ Parterna kan med andra ord välja vad man vill föra till processen men, för att skapa ordning behövs regler för hur tvisten ska avgränsas till vad domstolen i slutändan ska döma över. Då det står parten fritt att disponera tvisten innefattar det även att parten får ta ansvar för de val man gör enligt dispositionsprincipen.

En tvistemålsprocess liksom annan process i domstol är i högsta grad ett strategiskt tillvägagångssätt. Käranden måste ha klargjort för sig själv vad man avser att åstadkomma respektive vad som är viktigt för käranden med processen. Inledningsvis är det helt frivilligt att inleda en tvist men det gäller då att ha tänkt ut en strategi för processen där man gjort välgrundade avvägningar och beslut rörande hur man bäst bör gå tillväga för att nå framgång. Till hjälp finns juridiska ombud med kunskap om vilka strategiska möjligheter som står till buds.³⁷ Rättegångsbalken ligger till grund för en stor del av de strategiska besluten, så som exempelvis på vilket sätt man kan initiera en tvist i domstol, hur en talan senare kan ändras och vilka möjligheter en motpart har att påverka processen.

³⁵ Se 17 kap. 3§ RB, Nordh (2019) s. 22.

³⁶ Se Mellqvist & Lindh (2020), s. 47 f.

³⁷ Se Westberg (2021), s. 211, pekar på svårigheter för en ombudslös part att förstå vad som krävs för att forma en korrekt och framgångsrikt yrkande.

3.2 Talan samt ändring av talan

Käranden har möjlighet att välja vilka anspråk som ska hanteras genom domstolsförfarandet. Talan är en begäran om att domstolen ska döma med ett viss innehåll. Domstolen är i dispositiva tvistemål bunden av yrkandet och kan inte döma enligt annat eller mer.³⁸

Ett yrkande är beskrivning av det resultat som vill uppnås genom dom mot svaranden. Den fria processföringens princip ger käranden friheten att överväga och välja vilket resultat som denne vill domaren ska pröva i förhållande till svaranden.³⁹ Rättegångsbalken ställer vissa formella krav på form och innehåll. Formerna som står tills buds för att forma sin talan är genom fullgörelse- eller fastställsetalan.⁴⁰

En fullgörelsetalan innebär att käranden vill att domstolen ska förpliktiga svaranden att fullgöra en prestation som är förfallen.⁴¹ Ett fullgörelseyrkande måste bestå av ett yrkande av handling och föremål. Exempelvis kan yrkandet bestå betalning av pengar eller återlämnande av föremål. Enligt Westberg måste käranden inte ange vad ersättningen avser, detta hör inte till yrkandet utan utvecklas i grunderna.⁴² Om käranden för en fullgörelsetalan leder domen till en exekutionstitel.⁴³

Ett fastställsetalan skiljer sig från en fullgörelsetalan på så sätt att den inte leder till en exekutionstitel. En fastställsetalan avser att fastställa ett rättsförhållande. I denna typ av talan finns det inte krav på att förpliktelsen ska vara förfallen. Talan måste som sagt avse ett rättsförhållande, det ska råda ovisshet om det yrkade rättsförhållandet och att ovissheten ska vara till nackdel för käranden.⁴⁴ Exempelvis kan det råda oklarheter kring ett köp och tiden för leverans är inte förfallen. Då kan käranden väcka en talan om fastställelse

³⁸ 17 kap. 3§ RB, Nordh (2019), s. 22.

³⁹ Se Mellqvist & Lindh (2020), s. 47.

⁴⁰ Se Mellqvist & Lindh (2020), s. 72.

⁴¹ Kan även innebära att man vill att motparten ska sluta göra något. Se Nordh (2019), s. 24.

⁴² Se Westberg (2021), s. 212.

⁴³ Se Nordh (2019), s. 28.

⁴⁴ Se Mellqvist & Lindh (2020), s. 72 f.

redan innan förpliktelsen är förfallen med avsikt att fastställa rättsförhållandet mellan parterna och behöver inte invänta att förpliktelsen ska anses förfallen. Detta kan vara en fördel för båda parter, dels pga av processekonomiska skäl och dels kan det underlätta relationen mellan parterna genom att ha möjlighet att reda ut eventuella frågetecken på ett tidigt stadium. I de fall där det är av vikt att rättsförhållandet är fastställt kan en fastställsetalan följas av en fullgörelsetalan. Men det finns ingen absolut rätt att få en fastställsetalan prövad. Det krävs att domstolen finner det lämpligt att föra en fastställsetalan.⁴⁵ En fastställsetalan kan anses olämplig av processekonomiska skäl. Ett alternativ till valet mellan fastställsetala och fullgörelsetala är att föra en fullgörelsetalan men att man redan i stämningsansökan hemställer om att frågan om exempelvis skadeståndsskyldigheten ska prövas genom mellandom.⁴⁶

Den enskilde kan ha svårt för att formulera sitt yrkande på ett korrekt och fördelaktigt sätt och där fyller juridiska ombud en viktig roll. Ombudets roll kan vara att hjälpa klienten att bena ut vilket resultat som klienten har möjlighet att uppnå genom domstolsprocessen men även vägleda i de olika strategiska ställningstaganden i processen.⁴⁷

Huvudregeln är att väckt talan inte får ändras.⁴⁸ Det finns dock begränsade undantag från huvudregeln. Det är med andra ord viktigt att vara noggrann med utformandet av talan. Förhållandena kan förändras under processen, varför man från lagstiftarens sida tillåtit vissa undantag.⁴⁹ Exempel på undantag kan vara att lägga till en fastställsetalan till en väckt fullgörelsetalan.⁵⁰

3.3 Medgivande

Huvudregeln är att ett mål avgörs i sak genom dom som meddelas efter huvudförhandling.⁵¹ Enligt en grundläggande princip i svensk processrätt har

⁴⁵ Se Nordh (2019), s. 35 ff.

⁴⁶ Se Rainer (2022), s. 52.

⁴⁷ Se Rainer (2022), s. 19 ff.

⁴⁸ Se 13 kap. 3§ RB, även Thornefors, Rättegångsbalk (1942:740) 13 kap. 3§ Lexino 2018-11-01 (JUNO).

⁴⁹ Se 13 kap. 3§ RB.

⁵⁰ Se 13 kap. 3§ andra stycket p. 2 RB.

⁵¹ Se 17 kap. 1§ RB och Sundin, Rättegångsbalk (1942:740) 42 kap. 18§, Lexino 2020-01-01 (JUNO).

svaranden i tvistemål möjlighet att medge kändens yrkanden.⁵² Om talan medges får domstolen meddela dom utan att huvudförhandling har hållits.⁵³ En dom som helt och hållet grundas på svarandens medgivande kan bara komma ifråga i dispositiva tvistemål.⁵⁴ Medgivandet stoppar en civilrättslig prövning av tvisten i sak.⁵⁵ Denna regels funktion är att möjliggöra förlikning och undvika tids-och kostnadskrävande processer.⁵⁶ Begreppet medgivande förstås i allmänhet så att det avser yrkandet, vilket utgör en begäran till domstolen att en viss rättsföljd ska dömas ut.⁵⁷ Därför kan 17 kap. 3§ p 1 RB även tillämpas på svarandens medgivande.⁵⁸ Detta ger lagstöd för att domstolen är bunden av svarandens medgivande i dispositiva tvistemål.⁵⁹

⁵² Se 42 kap. 7§ RB och Hettne (2020), s 265.

⁵³ Se 42 kap. 18 § RB.

⁵⁴ Se Fitger m.fl. Rättegångsbalken (2023-06-07 JUNO) Kommentaren till 42 kap. 18§.

⁵⁵ Se Westberg (2021), s. 231.

⁵⁶ Se Hettne (2020), s. 269.

⁵⁷ Se Lindell (1988), s 47.

⁵⁸ Se Westberg (1988), s. 74 f.

⁵⁹ Jfr Westberg (2021), s. 231.

4 Nuvarande rättsläge

4.1 Flygbolagets medgivande

En passagerare hade avvisats från ett flygplan för att genomgå en extra säkerhetskontroll, vilket DO ansåg inneburi diskriminering pga etniskt ursprung. DO väckte därför talan om diskrimineringsersättning. Flygbolaget ansåg inte att det förelåg diskriminering men medgav yrkandet om ersättning som en goodwillersättning, vilket är att tolka som ett orent medgivande. Frågan som uppstod var vilken rättslig verkan ett sådant medgivande har och är domstolen skyldig att grunda domen på det orena medgivandet. Dessutom, vad händer om käranden begär fastställelse när svaranden redan medgivit fullgörelseyrkandet? När målet nådde Högsta domstolen begärdes ett förhandsavgörande från EU-domstolen.⁶⁰ Generaladvokaten avgav i sitt förslag till avgörande att svaranden inte ska kunna ”köpa sig fri” från sitt diskriminerande beteende då det vare sig vitsordats eller konstaterats.⁶¹ EUD slog fast att käranden ska ha rätt till materiell prövning när svaranden medger att betala det yrkade beloppet men utan att vitsorda diskriminering. Därmed ansåg EUD att svensk domstol ska avstå från att tillämpa reglerna avseende medgivande. Efter EUD:s dom kom flygbolaget att även vitsorda påståendet om diskriminering varför HD kom att avslå kärandens överklagande. HD fick därmed inte möjlighet till ett avgörande, men tillade ett uttalande om medgivandets bindande funktion samt att domen väcker ett antal grundläggande frågor. Domstolen ställde sig frågan om det är den bästa lösningen att avstå från att tillämpa reglerna avseende medgivande. HD ansåg att EUD:s dom medför att det måste göras överväganden om hur svensk processrätt ska anpassas till de angivna kraven på rätt till prövning. Dessutom ansåg domstolen att sådana överväganden lämpligen bör göras av lagstiftaren och inte av domstolar i enskilda mål.

⁶⁰ Se NJA 2021 s. 1093.

⁶¹ Se GA Saugmandsgaard Oe i mål C-30/19 Diskrimineringsombudsmannen mot Braathens Regional Aviation AB, EU:C:2020:374.

Målet har behandlats i doktrin då det väckt frågetecken och oro inför framtida rättstillämpning. Hettne menar att en rättsordning som inte tillåter medgivanden riskerar att leda till falska medgivanden.⁶² Det skulle till exempel kunna leda till att en motpart kan avge ett medgivande i domstol för att senare utanför domstolen argumentera för att det grundades på affärsmässiga beslut men att man egentligen inte medger påståendet.

Varken i EUD:s avgörande eller HD:s utlåtande framgår något ställningstagande om målets räckvidd. Är domen tänkt att enbart vara applicerbar på diskrimineringsmål eller var tanken att samma ställningstagande skulle gälla för fler rättighetsfrågor?

Maunsbach menar att det är lätt för EUD att kräva att nationella domstolar ska bortse från de regler som står i strid med EU-rätten, men det är betydligt svårare för de nationella domstolarna att genomföra det i praktiken.⁶³

4.2 Olivia mot Region Skåne

Bakgrunden i detta mål har redogjorts i inledningen av uppsatsen. Olivia har väckt talan mot Region Skåne och yrkat att Region Skåne ska förpliktas att betala 75 000 kr med anledning av att hon blivit utsatt för ett ingrepp i samband med sin förlossning, något som hon inte samtyckt till. Region Skåne har medgett Olivias fullgörelseyrkande och begärt att tingsrätten meddelar dom i enlighet med medgivandet, vilket endast avsåg betalningsskyldigheten. Tingsrätten hade då att först ta ställning till om Olivias begäran om materiell prövning innebar att tingsrätten ska underlåta att tillämpa 42 kap. 18§ RB. Tingsrätten hänvisade till det är klaggjort att den som på rimliga grunder påstår sig ha blivit utsatt för en konventionsöverträdelse ska ha möjlighet att få sitt påstående prövat. Domstolen har ansett att hon inte kunnat få detta prövat på annat sätt och därför konstaterar tingsrätten att Olivia på rimliga grunder påstår konventionsöverträdelse och har därmed rätt till prövning.

⁶² Se Hettne (2020), s. 273.

⁶³ Se Maunsbach (2021).

Därefter hade domstolen att ta ställning till om en dom där Olivia tillerkänns skadestånd mot bakgrund av Region Skånes medgivande uppfyller kravet på prövning. Här ansåg domstolen att en sådan dom inte uppfyller kravet på prövning med hänvisning till dels förarbeten till ändringen i skadeståndslagen, där det anges att myndigheterna är skyldiga att utöver tillräcklig och adekvat gottgörelse även i sak måste vidgå överträdelsen,⁶⁴ dels till förhandsavgörandet i ”Flygbolagets medgivande” där EUD ansåg att betalning inte är en tillfredställande reparation.⁶⁵

Tingsrätten kom därmed till slutsatsen att domstolen ska avstå från att tillämpa 42 kap. 18§ RB, att inte meddela dom med anledning av medgivandet och tillåta Olivia att få sitt påstående prövat. Region Skåne överklagade med hänvisning till bl.a. HD:s uttalande i ”Flygbolagets medgivande”, att rätten ska utan egen bedömning av sakförhållandet eller rättsfrågan meddela dom i anledning av talan som medgetts. Likaså menade Region Skåne att ”Flygbolagets medgivande” är inte tillämpligt i målet då de rör tillämpning av EU-direktiv och EU-stadga. Hovrätten beslutade att inta samma inställning som tingsrätten.⁶⁶ Målet har därför återförvisats till tingsrätten för fortsatt handläggning och prövning av sakfrågan. Hur Region Skåne avser att agera framöver är oklart vid tiden för denna uppsats.

⁶⁴ Jfr prop. 2017/18:7 s 12.

⁶⁵ Se C-30/19 *Braathens*, EU:C:2021:269.

⁶⁶ Se Hovrätten över Skåne och Blekinge, beslut den 20 december 2023 i mål Ö 4017-23.

5 Analys

5.1 Nuvarande lagstiftning

Som framgår av redogörelsen finns det en välgrundad rätt till sakprövning. Det är fastställt både genom praxis från Europadomstolen och i svensk domstol. Detta har kommit att ställas mot svenska processrättsliga regler om medgivande. Möjligheten till medgivande grundas på att det är parterna, såväl utanför som i domstolen som disponerar tvisten. Dispositionsprincipen har en framträdande och betydande roll i svensk processrätt. Utanför domstolen är det parterna som disponerar tvisten och så bör även gälla i domstol för dispositiva tvistemål. Anledningen till detta är bland annat av processekonomiska skäl, vilket kan gynna båda parter.

Europakonventionen skapades för att skydda de grundläggande värden som varje enskild anses besitta. För att uppnå ett långtgående skydd för dessa fri- och rättigheter har man tagit hänsyn till att det bland konventionsstaterna finns olika rättsordningar. Varje stat har sitt sätt att se på moral och har på sitt sätt byggt upp sin rättsordning. Genom att anta konventionen har medlemsstaterna bundit sig till att respektera dessa fri- och rättigheter, men på vilket sätt detta säkerställs kan skilja mellan staterna. Europakonventionen syftar inte till att reglera hur fri- och rättigheterna ska respekteras, utan enbart att de ska respekteras. Varje stat kan på så sätt anses vara autonom vad gäller rättsprocessen.⁶⁷

Genom att Sverige har antagit konventionen som svensk lag har detta tydliggjort hur en eventuell lagkonflikt ska lösas. En lagregel i strid med Europakonventionen får stå tillbaka då konventionen betraktas som *lex superior*.

⁶⁷ Svensk processrätt är inte i alla avseende autonom utan har gjort medvetna beslut att låta utomstående regleringar påverkar processrätten genom EU:s diskrimineringsdirektiv. Se Rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung.

5.2 Aktuella rättsfall

I ”Flygbolagets medgivande” uppstår konflikt mellan EU-rättsliga regler och svensk processrätt. Målet rör diskriminering, vilket är ett harmoniserat område inom EU och där svensk processrätt inte är autonom. Lagstiftaren har gjort medvetna val att avstå från processautonomi till förmån för en gemensam reglering av diskrimineringsfrågor inom EU. Målet har väckt frågor inom den rättsvetenskapliga akademien. Man har ställt sig frågande till vilken räckvidd målet har för den fortsatta rättstillämpningen. Frågan fick som sagt inte tillfälle att behandlas i HD i och med det villkorslösa medgivandet från flygbolagets sida efter EUD:s förhandsavgörande, varför rättsläget fortfarande kan anses oklart. Strikt sett kan målet endast anses tillämpligt i fråga om diskriminering. Inom doktrin har man även ställt sig frågande till vilka konsekvenser avgörandet från EUD kan tänkas få för kommande rättstillämpning. EUD:s avgörande kan tolkas som att medgivanden som inte innefattar ett medgivande i sak, inte ska vara bindande för domstolen. Detta menar Hettne skulle kunna leda till falska medgivanden i domstol. Om motparten bedömer att man snabbt vill få ett slut på processen kan det vara processekonomiskt fördelaktigt att medge talan. Det finns dock inget som hindrar motparten från att utanför domstolen argumentera för att medgivande enbart var ett sätt att få slut på processen och att man egentligen inte medger någon faktisk överträdelse. En sådan upprättelse är egentligen inte mycket värd för den enskilde.

När vi nu står inför ett rättsläge som riskerar att negativt påverka rättsutvecklingen har det inom rättsvetenskapen även diskuterats tänkbara lösningar. Ett drastiskt förslag har varit att inte tillåta medgivanden i rättighetsmål.⁶⁸ Detta skulle dock leda till stora ingrepp i till exempel arbetsrätten. Ett annat förslag på lösning har varit att behandla påståenden om rättighetsöverträdelser som indispositiva, att i de fall där överträdelsen inte medges ska tvisten behandlas som en indispositiv tvist.⁶⁹ På så sätt skulle parterna inte fullt ut disponera tvisten. Problemet som följer då är hur dessa förändringar skulle avgränsas,

⁶⁸ Se Hettne (2020), s. 273.

⁶⁹ Se Maunsbach (2021).

skulle det till exempel endast gälla vid påståenden om överträdelse av Europakonventionen. Som uppsatsen illustrerar är det inte klarlagt hur långt konsekvenserna sträcker sig i och med avgörandet eller hur man bör hantera rättsläget. I doktrin har man efter ”Flygbolagets medgivande” önskat att frågan behandlas på högre nivå, företrädesvis av lagstiftaren.⁷⁰ Detta för att få en ordentlig genomlysning av de konsekvenser som kommer i kölvattnet av att domstolen avstår från att tillämpa processuella regler i dispositiva tvistemål på ett område där svensk rättsordning till stor del fortfarande anses autonom.

I ”Olivia mot Region Skåne” hanterar domstolen konflikten genom att luta sig mot regelhierarkin. Men domstolen lägger även stor vikt vid tolkningen av EUD:s förhandsavgörande i ”Flygbolagets medgivande”. Detta kan tolkas som att domstolen anser att EUD:s avgörande har räckvidd som når längre än diskrimineringsmål. Frågan är om tingsrätten är rätt instans att forma utvecklingen i denna fråga.

Det finns ett par saker som bör observeras i detta mål i jämförelse med ”Flygbolagets medgivande”. För det första, rör det två olika typer av överträdelser. ”Flygbolagets medgivande” rör ett påstående om överträdelse inom ett område som är harmoniserat inom EU, där den svenska rättsordningen har gjort medvetna val att avstå från processautonomin. I ”Olivia mot Region Skåne” drivs målet med direkt koppling till Europakonventionen och detta lagstiftningsområde är inte harmoniserat. För det andra, i ”Flygbolagets medgivande” fanns det möjlighet att inhämta ett förhandsavgörande från högsta instans, EU-domstolen. I ”Olivia mot Region Skåne” kan inte målet behandlas i EU-domstolen, utan Olivia kan när alla inhemska rättsmedel är uttömda vända sig till Europadomstolen.⁷¹ Det rör sig med andra ord om två olika instansordningar och lagstiftningsområden. Det är inte helt självklart att båda instanserna skulle resonera på samma sätt.

⁷⁰ Se Hettne (2020), s. 273.

⁷¹ Se Ds 2023:7, Att begära rådgivande yttrande från Europadomstolen kan bli möjligt för de högsta domstolarna om Sverige ratificerar tilläggsprotokoll 16 till Europakonventionen.

Något varken domstolarna eller doktrin har behandlat är kändens roll för målets avgörande. Ingen har uttryckt något vad gäller vilket ansvar som känden har för utformandet av sin talan. Dispositionsprincipen innefattar en självansvarsprincip och att varje part själv måste bära konsekvenserna av sina handlingar i processen.

Europakonventionen fastlägger vad som ska respekteras och medlemsstaterna är sedan skyldiga att säkerställa detta genom en fungerande rättsapparat. Svensk processrätt ger parterna stor möjlighet att påverka processen. I ett skadeståndsmål är målet för känden att erhålla kompensation på grund av motpartens felaktiga agerande. I målet ges känden möjligheten att påverka processen, genom fastställelse, fullgörelse eller en kombination av de båda med yrkande av mellandom. Allt för att känden ska ha bästa möjlighet att få sin talan fullt ut behandlad i domstol. Av detta kommer ett behov av en rad överväganden, att föra en fullgörelsetalan kan enligt nuvarande rätt leda till en sakprövning eller inte, beroende på parternas agerande. I Olivias fall hade utgången kunnat sluta i full önskad ersättning. Hon skulle med andra ord inte gått lottlös ur tvisten.

Att en process alltid ska innehålla en sakprövning skulle kunna leda till betydligt mer tidskrävande och kostsamma processer för båda parter. Det är inte säkert att det alltid är till kändens fördel att talan prövas i sak. Då kan båda parter riskera höga rättegångskostnader och det är inte heller säkert att man skulle nå vinning i sin anspråk. Men finessen med vår nuvarande reglering är just att det är parterna som fogar över processen. Olivia hade kunnat få sin sak prövad om hon inlett tvisten med att yrka fastställelse, eller åtminstone yrkat fastställelse av rättsförhållandet genom mellandom. Därmed är det egentligen inte fel på rättsmedlet som sådant utan att Olivia har gjort ett självständigt val att formulera sin talan på ett sätt som gör att hon kan riskera att det inte blir sakprövning om motparten väljer att medge talan, i detta fall hennes yrkande om ersättning. Om det skulle vara så att domstolen skulle döma med anledning av medgivandet erhåller domen rättskraft och därmed har Olivia inte möjlighet att väcka ny talan.

I detta specifika fall skulle det leda till att Olivia inte får den sakprövning hon har rätt till, men att avstå från våra processuella regler ger mer omfattande konsekvenser i ett större sammanhang som ännu inte är klarlagda.

6 Slutsats

Uppsatsen har syftat till att belysa en konflikt mellan rättigheter enligt Europakonventionen och svenska processuella regler för medgivande. Den första frågeställningen bestod i att analysera hur en sådan konflikt hanteras inom svensk rättsskipning och vilka konsekvenser detta kan leda till. Som beskrivits är det en fundamental rätt att erhålla sakprövning vid påstående om överträdelser av Europakonventionen. Detta kolliderar med en kanske minst lika fundamental rätt inom svensk processrätt, parternas dispositionsrätt. Frågan har varit aktuell i de två rättsfall som jag presenterat. Konflikten har hanterats genom att domstolen avstått från att tillämpa reglerna om medgivanden till förmån för rätten till prövning av sakfrågan. Konsekvensen utav detta kan till exempel bli ett missbruk av att hävda rättighetsöverträdelse av t.ex. Europakonventionen och därmed stänga dörren för medgivanden.

Det är enligt min mening fortfarande oklart hur framtida rättstillämpning bör se ut, därför instämmer jag med bl.a. Hettne att det behövs att frågan lyfts till lagstiftaren för djupare analys. Det är domstolens roll att tillämpa lagen men inte att skapa denna form av förändring i rättstillämpningen utan att detta behandlats på högre nivå.

Något som det inte har tagits hänsyn till är att dispositionsprincipen innefattar som jag beskrivit en självansvarsprincip. Region Skåne har enligt min mening spelat enligt spelreglerna men är den part som blir lidande för Olivias egna snedsteg i processföringen. Olivia har framhållit att de viktiga för henne är inte ersättningen utan att få det fastställt att Region Skåne brutit mot Europakonventionen. Det är då detta resultat hon bör eftersträva vid formulering av yrkandet. På det sätt parterna väljer att formulera sin talan kan med andra ord vara avgörande för om rättsmedlet är att betrakta som effektivt. Och man kan ställa sig frågan vad skulle Olivia ha vunnit om Regionen medgett sakfrågan för att få slut på processen och agerat enligt Hettnes farhågor och utanför domstolsprocessen tagit tillbaka medgivandet med hänvisning till processekonomiska skäl?

Enligt min mening är den bästa lösningen och minst ingripande (för rättsutvecklingen) att det är Olivia som ska lastas för sina egna misstag i processföringen. Detta leder till att rättsläget blir mer förutsägbart. Det är av avsevärd vikt att parterna formulerar sin talan beroende på vilket slutresultat som önskas.

Uppsatsens andra frågeställning var att besvara om det bör ske en förändring avseende det svenska regelverket och hur skulle detta eventuellt se ut. Slutsatsen är att det egentligen inte är något fel på den rättsordning som står till förfogande genom nuvarande lagstiftning. Processrättsliga regler ska inte behöva stå tillbaka. I detta fall kan våra processrättsliga regler tillämpas i samspel med Europakonventionen utan att det behöver få långtgående konsekvenser för den svenska processrätten. Men, lagstiftaren bör ges möjlighet att analysera konsekvenserna av rådande rättsutveckling och tydliggöra vikten av att parterna utnyttjar alla tillgängliga dispositionsmöjligheter samt betona vikten av en kompetent processföring.

Svensk processrätt tillhandahåller idag ett effektivt rättsmedel men det krävs att parterna har kunskap om hur det ska tillämpas och en strategi för hur talan ska drivas.

Källförteckning

Offentligt tryck

SOU 2010:87 Skadestånd och Europakonventionen.

Prop. 2017/18:7 Skadestånd och Europakonventionen.

Rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung.

Rättsfall

Sverige

Kristianstad tingsrätt, T 132-23.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, beslut den 20 december 2023 i mål Ö 4017-23.

NJA 2021 s. 1093.

NJA 2012 s. 1038.

Europadomstolen

Halford mot Storbritannien, no. 20605/92, 25 juni 1997.

Handyside mot Storbritannien, no. 5493/72, 7 december 1976.

Ilhan mot Turkiet (GC), 27 juni 2000, no. 22277/93.

Kaya mot Turkiet, no. 22729/93, 19 februari 1998.

Kudla mot Polen, no. 30210/96.

Rotaru mot Rumänien, no. 28341/95, 4 maj 2000.

Silver m.fl. mot Storbritannien, no. 5947/72, 25 mars 1983.

EU-domstolen

EU-domstolens dom av den 15 april 2021 i mål C-30/19, Diskrimineringsombudsmannen mot Braathens Regional Aviation AB, EU:C:2021:269.

Förslag till avgörande av generaladvokat Henrik Saugmandsgaard Øe föredraget den 14 maj 2020 i mål C-30/19, Diskrimineringsombudsmannen mot Braathens Regional Aviation AB, EU:C:2020:374.

Litteratur

Danelius, Hans, Danelius, Johan, Bull, Thomas och Cameron, Iain (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 7:e uppl., Norstedts Juridik.

Ekelöf, Per-Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars (2009), *Rättegång, Fjärde häftet*, 7:e uppl., Norstedts Juridik.

Fisher, David I. (2023), *Mänskliga rättigheter, En introduktion*, 10:e uppl., Norstedts Juridik.

Fitger m.fl. Rättegångsbalken (2023-06-07 JUNO), kommentaren till 42 kap. 18§ (Besök 2023-12-19).

Hettne, Jörgen (2020). EU-rätten, dispositionsprincipen och den svenska rättegångsbalken. I M. Karlsson Tuula, A. H. Persson, & P. Lindskoug (Red.), *Festskrift till Rolf Dotevall* (s. 257-274). Juristförlaget Lund .

Lindell, Bengt (1988), *Partsautonomins gränser*, 1:a uppl., Iustus förlag.

Maunsbach, Lotta, EU-rättens företrädare framför nationella civilprocessuella regler, JP Infonet, 2021-06-07 (Besök 2023-12-12), <https://www.jpinfo.net/se/kunskap/nyheter4/eu-rattens-foretrade-framfor-nationella-civilprocessuella-regler/>

Mellqvist, Mikael, Lindh, Anna-Karin, *Processrätt, grunderna för domstolsprocessen*, 4:e uppl., Iustus förlag.

Nordh, Roberth, *Processens ram i tvistemål, om yrkande och grunder, ändring av talan m.m.*, 4:e uppl., Iustus förlag.

Olivekrona, Karl (1966), *Rätt och dom*, 2:a uppl., P.A Norstedt & söners förlag.

Rainer, Claes (2022), *Praktisk processrätt, en handbok i processföring*, 1:a uppl., Norstedts Juridik.

Sandgren, Claes (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, Ämne, material, metod och argumentation*, 4:e uppl., Norstedts Juridik.

Sundin, Rättegångsbalk (1942:740) 42 kap. 18§, Lexino 2020-01-01 (JUNO) (Besökt 2023-12-19).

Thornefors, Rättegångsbalk (1942:740) 13 kap. 3§, Lexino 2018-11-01 (JUNO) (Besökt 2023-12-19).

Westberg, Bengt (1988), *Domstols officialprövning*, 1:a uppl., Juristförlaget i Lund.

Westberg, Bengt (2021), *Civilrättsskipning I, Tvistemål*, 3:e uppl., Norstedts Juridik.